

ӘОЖ 341.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ХАЛЫҚАРАЛЫҚ БАЛА АСЫРАП АЛУ ТӘРТІБІ МЕН ТӘЖІРИБЕСІ

Коккузова Айдана Сериковна

aidana6k@gmail.com

Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
Халықаралық құқық мамандығы ХҚқ-31 тобының студенті

Ғылыми жетекшісі – Сейдеш Б. Б.

Ата-анасының қамқорлығынсыз қалған және Қазақстан Республикасынан тыс жерлерде тұратын отбасыларына жіберілетін балалардың құқықтары мен мүдделерін қорғау қажеттілігі халықаралық асырап алу процесіне ерекше көзқарас қажет. Халықаралық асырап алуды құқықтық реттеудегі бар кемшіліктер жиі коммерциялық қызметке айналдырылған балалардың құқықтарын елеулі түрде бұзуға әкелді. Халықаралық асырап алу жылдан жылға жақсарып, жетілдіріліп отырады. Мысалы, Алматыда 2005 жылы шетел азаматтарының балаларын асырап алуы Алматы облысында асырап алынған балалардың жалпы санының шамамен 40% -ын құрады, әрбір үшінші бала асырап алынған мемлекет баласы мемлекеттен тыс шығарылады. 1989 жылы БҰҰ-ның Бала құқықтары

туралы конвенциясында, бекітілген халықаралық бала асырап алуға қатысты негізгі ережелер бекітілген (20, 21-баптар). «Отбасы ортасынан уақытша немесе біржола айырылған немесе өзінің ең қажетті мүддесі үшін мұндай ортада қала алмаған бала, мемлекет тарапынан көрсетілетін ерекше қорғау мен көмекті пайдалануға құқылы» деп мойындайды. Бұл қағидалар 1993 жылғы 29 мамырдағы Гаагадағы халықаралық конвенцияға қатысты арнайы мақалада толық қабылданды және бекітілді. Ол «халықаралық асырап алу» жалпы терминімен сәйкес «шетелдік асырап алу» терминін қолдансысқа енгізілді [1].

Қазақстан Республикасының «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Кодексінің 251-бабына сәйкес Қазақстан Республикасында асырап алуды мемлекеттік тіркеу, оның ішінде Қазақстан Республикасында асырап алуды жою туралы Қазақстан Республикасының азаматы болып табылатын шетелдік бала осы Кодекстің талаптарына сәйкес Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес жүзеге асырылады. Қазақстан Республикасының шетелдік мекемелері мен Қазақстан Республикасының балалардың құқықтарын қорғау саласындағы уәкілетті орган жүзеге асыратын шетелдіктерге асырап алынған балаларды бақылау қажет.

Осылайша, шетелдіктердің балаларды асырап алуына «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» кодексте белгіленген тәртіп бойынша асырап алу қажет. Сонымен қатар шетелдіктердің баланы асырап алуына байланысты оның ерекшеліктері бар [2].

Шетелдікті асырап алу процесі ата-анасының қамқорлығынсыз қалған баланың құрылғысы ретінде белгілі бір кезеңдерден тұрады:

1) болашақ асыраушы ата-аналарды іріктеу, бекіту, дайындау;

2) сот талқылауы;

3) бала асырап алу процесін аяқтау (туу туралы куәлікті ресімдеу, асырап алынған отбасында асырап алынған баланы бейімдеуді бақылау).

Шетелдікті асырап алудың бірінші кезеңі Қазақстан Республикасының азаматтары болып табылатын балаларды асырап алғысы келетін шетел азаматтарын тіркеуден басталады. Шетелдік асырап алушылардың бұл шоттары Қазақстан Республикасының азаматы болып табылатын балаларды асырап алғысы келетін шетел азаматтарын тіркеу туралы ереженің негізінде жүзеге асырылады, Қазақстан Республикасының Сыртқы істер министрлігінің бұйрығымен бекітілген. Осы ережелерге сәйкес Қазақстан Республикасының азаматтарын асырап алғысы келетін шетел азаматтары Қазақстан Республикасының құзыретті органдарына - қорғаншылық органдарына - Қазақстан Республикасының шетелдік мекемелеріне жүгінеді [3]. Шетел азаматтары: баланы асырап алуға ниет білдіргені туралы жазбаша өтініш; Баланы асырап алуға және баланың қалыпты дамуына, тәрбиесіне және болашақ отбасының жағдайын растайтын ықтимал ата-аналардың жеке және моральдық қасиеттері туралы қабылдаушы елдің жергілікті билік органдарының сертификаты; қаржылық төлем қабілеттілігі туралы анықтама; отбасылық жағдайы туралы анықтама; денсаулық сақтау туралы

медициналық анықтама; Қылмыстық жазаның болуы немесе болмауы туралы жиі қойылатын сұрақтар мен өтініштерді қарастыру кезінде басқа да құжаттар талап етілуі мүмкін.

Осылайша, болашақ ата-аналар әртүрлі азаматтығы болған кезде екі мемлекеттің құзыретті органдарының балаларды асырап алуына және қабылдауға рұқсаты мен асырауындағы жұбайларға резиденциясы туралы қосымша рұқсат алу қажет. Егер баланы асырап алуға рұқсат беру, сондай-ақ баланың ықтимал кірісі мен тұрғылықты жері Қазақстан Республикасының азаматы асырап алу жөніндегі мемлекеттік органның кепілдігі туралы хат түрінде орындалатын болса, шетел азаматтарының ұсынған барлық құжаттары, егер қажет болса, белгіленген тәртіппен заңдастырылуы және мемлекеттік немесе орыс тіліне аударылған аудармасымен бірге ұсынылуы тиіс.

Шет мемлекеттердің құзыретті органдары Қазақстан Республикасының шегінен тысқары жерлерде Қазақстан Республикасының азаматтарына немесе шетелдік заңды тұлғаларға қатысты жасалған тәртіпте ресімделген, ресімделген немесе белгіленген нысанда куәландырылған құжаттарды Қазақстан Республикасының заңдарында немесе халықаралық шартында өзгеше көзделмесе, консулдық заңдастыру кезінде Қазақстан Республикасының соттары. Консулдық заңдастыруды жүзеге асыруға заңдық күші бар - консулдықты консулға өз қолымен және өз консулдық округінде жасалған және жергілікті билік органдары бекіткен кез келген акт немесе құжат бойынша қолтаңбаның түпнұсқалылығының мөрі.

Шетелдіктердің бала асырап алуы елімізде өзекті мәселелердің біріне айналды. Бұл мәселеге келгенде қоғам екі топқа бөлініп отыр, олар шетелдіктердің бала асырап алуын жақтаушылар және оған қарсылық білдірушілер.

Шетелдіктердің бала асырап алуын жақтаушылар қазақстандық жетім балалардың лайықты болашаққа қол жеткізуін, олардың шетелде сапалы білім алуын, денсаулығы нашар балалардың тиісті медициналық көмек алуын алға тартады. Мысалы, «Милосердие» ерікті қоғамы» қайырымдылық қорының директоры А. Саин шетелдіктердің қазақстандық жетім балаларды асырап алуына тыйым салуына қарсылық білдіреді: «Шетелдік асырап алуға тыйым салуға мүлдем жол беруге болмайды, себебі егер ол заңды түрде жүргізілсе, денсаулығында ақау бар балалар шетелде тиісті ем алуға мүмкіндік алады» [4].

Балаларға қамқорлық жасайтын адамдар қазір халықаралық асырап алуды сақтау және қолдау үшін әрекет етуі керек. Ол балаларға негізгі адам құқықтарын қамтамасыз ететін жаһандық қоғамдастықтың азаматы ретінде қарайтын әлемді алға жылжытады, бұл жерде біз оның барлық мүшелеріне жауапкершілік жүктейтін қауымның ересектерін тани аламыз [5].

Әсіресе, халықаралық асырап алуды қарастыра отырып, мен бұл рәсімді қайта қарастыру керек деген тұжырымға келдім. Себебі қай елде ата-анасы болмасын, баланың толық отбасында өмір сүретіні маңызды мәселе болып

табылады. Бірақ біздің елде патронат отбасында баланы ауыстыру тәртібі қателіктер болғандықтан, бұл жүйе мінсіз деп айту қиын. Оған нақты түзетулер енгізу керек. SWOT талдау барысында мен шетелдіктердің мүмкіндіктері, күші, әлсіздігі, қазақ балаларын асырап алу қаупі арасындағы теңдік байқалды. Бұл халықаралық асырап алу процесі қандай да бір құқық бұзушылықсыз өтеді. Мен процедураны қайта рәсімдеу қажет деп есептеймін. Бұл үшін мен мынадай шешімдерге келдім:

1. Балаларға жауапты қамқоршылар қажет;
2. Егер баланың қамқоршысы бас тартса, қатаң шаралар қолдануға;
3. Консулдық қызметтер көрсету;
4. Қамқорлық Кеңесінің мүшелерінің әл-ауқатын мұқият тексеру;
5. Балалар асырап алу туралы елдермен арнайы келісімдер жасасу.

Осылайша, шетелдіктің қатысуымен асырап алуды белгілеу тәртібі Қазақстан Республикасы азаматтарының балаларды асырап алуды белгілеу тәртібіне өте ұқсас болды. Бірақ, осы тұрғыдан алғанда, шетел элементімен тікелей байланысты кейбір белгілер бар

SWOT талдау Шетелдіктердің Қазақстандық балаларын асырап алуы

	<i>Күшті жақтары</i>	<i>Әлсіз жақтары</i>
ішкі	<p>1. «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының Кодексі халықаралық асырап алуға жол берді.</p> <p>2. Балалар толық отбасында тұрады.</p> <p>3. Дамыған елдер балаға жақсы білім мен медициналық көмек көрсетеді.</p> <p>4. Көптеген жағдайларда шетелдіктер түрлі жастағы науқастар мен балаларды қабылдайды.</p> <p>5. Балалар сүйіспеншілікте мен қамқорлықта өседі.</p> <p>6. Баланы асырап алған отбасы туралы ақпарат жиналады және тексеріледі.</p>	<p>1. Балалар өз Отанында өмір сүрмейді.</p> <p>2. Бала асырап алу үрдісі жемқор және мінсіз емес.</p> <p>3. Консулдықтар патронаттық тәрбиемен асырап алынған балаларды одан әрі өмір сүруін қадағаламайды.</p> <p>4. Балалар өз таңдауды өздері жасамайды.</p>
сыртқы	<i>мүмкіндіктері</i>	<i>қауіп қатері</i>
	<p>1. Халықаралық бала асырап алу практикасы халықаралық аренада Қазақстанның жағдайы жақсы мемлекет ретінде танылады.</p> <p>2. Елдермен халықаралық келісімдер</p>	<p>1. Балалар жәрдемақылар мен трансплантация үшін асырап алуы мүмкін;</p> <p>2. Мемлекеттер арасындағы дипломатиялық қатынастардың</p>

<p>жасау мүмкіндігі бар.</p> <p>3.Мемлекеттік қазынаға қаржы жиналады.</p> <p>4.Халықаралық асырап алуды жақсарту, параллельді түрде сыбайлас жемқорлықпен күресуге жол беріледі.</p> <p>5.Қазақ диаспорасы өсіп келу мүмкіндігі бар.</p>	<p>үзілуі;</p> <p>3. Гомосексуалдардың балаларды асырап алуы қауіпі бар;</p> <p>4. Қарулы қақтығыстар бала бар елде басталуы мүмкін;</p> <p>5. Бала асырап алынған отбасыдан бас тартуы мүмкін.</p>
---	---

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. United Nations General Assembly Session 44 Resolution 25. Convention on the Rights of the Child November 1989. Retrieved 22 August 2008.
2. Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 26 желтоқсандағы № 518-IV Кодексі. — [ЭР]. Қолжетімділік тәртібі: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1100000518>
3. Қазақстан Республикасының Сыртқы істер министрлігінде және шетелдік мекемелерінде тіркеу ережесі шетелдіктерге асырап алынған Қазақстан Республикасының азаматтары болып табылатын, Қазақстан Республикасының азаматтарына № 11-1 -2 / 243 //adilet.zan.kz
4. Жумжумина А. Аружан Саин против запрета на усыновление казахстанских сирот иностранцами. — [ЭР]. Режим доступа: http://tengrinews.kz/kazakhstan_news/arujan-sain-protiv-zapreta-usynovlenie-kazahstanskih-sirot-250847/
5. Балалардың құқықтары Альянсының веб-сайты: <http://www.childrensrights.ie/convention.php>